

(ишониш унча шарт бўлмаган хангома)

Жахон харитасига ўзгартиш киритишнинг қандай йўллари бор, биласизми? Ха, тўғри, бир маҳаллар бунинг учун урушлар қилинган, қонлар тўкилган. Лекин ҳозир ундай замон эмас. Харитага ўзгартиш киритувчи боланинг отаси бақувват бўлса бас. Тушуниб тургандирсиз, «бақувват» деганда биз чўнтакни назарда тутяпмиз. Бу жихатдан Бўтакулга гап йўқ. Ўглининг аклига эса тан бермасдан илож йўқ. Энди озгина ўтмишга назар солайлик. Бўтакулнинг пул санашни ўрганиши учун мактабда ўн йил ўқитишнинг сира ҳам ҳожати йўқ эди. Шундай бўлса ҳам зўрлаб ўқитдилар. «Одамлар гап-сўз қилишмасин», дейишди-да. Ундан ташқари у замонлар одамлар мактабда ўқимаган болага қиз бермай қўйишган эди. У замонлар «тест» деган даҳмазалар йўқ эди. Имтихон олувчига биргина ишора қифоя. Бўтакул ўша ишорадан кейин имтихон олувчи билан юзма-юз ўтирган эди. Унга қўйиладиган баҳо аввалдан маълум бўлса-да, имтихон олувчи ирими учун унга савол берди: «Ньютон қонуни ҳақида нималар биласиз?» деди.

Бўтакулга Ньютон деган одамнинг номи сал таниш туюлди-ю, аммо қариндошлари ичида бу одам қим бўлиши мумкинлигини эслолмади. Шунда имтихон олувчи унга туртки бўлар, деган умидда «Олма-чи, олмани эсланг» деди. Бўтакул шунда эслади. «Россияга олма сотиш қонунини чиқарган масқовлик хўжайин», деб жавоб берди. Имтихон олувчи «физика фанига Россияга олма олиб бориб сотишнинг нима даҳли бор?» деб ўтирмай, ўзича «бу болага қолса Ўзбекистонда қилган олма Россияга бориб Ньютоннинг бошига тушгандир», деб қўя қолди. Иккинчи саволни осонроқ қилди. «Беруний қим Биллини қим?» деб сўради. Бўтакул «Беруний - шарқ алломаси, Биллини Европа қомпозитори» деса олам қулистон эди. Аммо бола тушмагур ўйлаб ўтирмай, «булар икқови амақивачча» деб қўя қолди. Имтихон олувчи ичида «пешонамнинг шўри!» деб қўйди, савол берган тилини чайнаб ташламоқчи эди, ҳали учинчи савол ҳам борлигини эслаб, бундан ўзини тийди-да: «қарра қадвални ёдлаб беринг», деб илтимос қилди. Бўтакул «уч қарра тўққиз ўттиз сакқиз» дегунича қидаб ўтирди-да, ваъда қилинган баҳони қўйиб енгил нақас олди ва қутилганига шуқур қилди. Тагин ҳам Бўтакул гапдон бола эди, саволларга доқдирамади. Бошқаларга ўхшаб оғзини очолмай турганида у шўринг қургур имтихон олувчи нима қиларди! Бўтакул шу тарзда ўқишга қириб, яна худди шу тарзда ўқиб, олиқ маълумот олди.

Ўгли Тойлок мактабни битириб, уни ҳам олиқ маълумотли қилиш фикрига тушди. Тест дегани сал осонроқдир деса, чўнтакни қириллатиб юборар экан. Нима қилсин, қарзанд азиз, ўқиши ундан азиз, деди-ю қаражатларига қидади.

Тойлок ҳам гапдонгина бола эди. Аммо бу имтихонларда гапдонликнинг сираям ҳожати йўқ. Тойлокка қийин саволлар тушмади. Биринқиси: «Франқиянинг пойтахтини аниқланг. Жавоблар: Москва, Пекин, Париж.» Тойлок «биринчи жавоб ҳамиша тўғри бўлади», деб эшитган эди. Шу жавобни танлади ва Москва ўн минг доллар эвазига Франқиянинг пойтахтига айланди. Наполеон дод деганича қолаверди. Ишнинг шунақа осон ҳал бўлишини билганида аҳмоқ бўлиб уруш қилиб юрарқиди! Иккинчи савол «Уганда қайси қитъада қойлашган: Европа, Африка, Осиё.» Тойлокнинг марҳамати билан Уганда Африқани тарқ этиб, шу қайлда Европага қўчди. Яхшиқи биров унинг қўлига ёзувсиз

(яъни контур) харита бериб, Угандани шу Европага жойла, демайди. Дегандами, Франциями ё Германиями харитадан учиб кетган бўлармиди. Тойлок Хиндистоннинг пойтахтини Америка деб белгилагач, Африкани Крим ярим оролига жойлаштирди-да, имтихонлардан аъло бахолар билан ўтди. Бу билимлар эвазига тўғридан тўғри диплом диплом талаб этилса ҳам бўларди-ку, аммо камтарлик юзасидан ўқишни лозим кўрилди. Бу ўтган йилги воқеа. Бир йил давомида Тойлок ўқишда катта ютуқларга эришди. Хатто тарихий шахслар таржимаи холига аниқликлар киритди. Унинг олиб борган илмий изланишлари натижасида Колумб 1492 йилда Бухорода тугилгани ва Самаркандни кашф этгани маълум бўлди. Жахон харитасини тўла ўзгартиришга эса улгурмади. Хозирча Австралия, Швеция, Албания ўз жойида турибди. Хали яна тўрт йиллик ўқиш бор, хафсала килинса, йўқ, аниқроғи чўнтак кўтарса магистратура деган ўқиш ҳам бор. Унгача харита кўрадиганини кўрар, балки унгача Англиянинг пойтахти Бразилия деган мавзуда диссертация ҳам тайёр бўлиб қолар. Айрим мамлакатларни эса Марс харитасидан излаб топармиз. Ўн минг доллар хисобига шунча ўзгаришлар килинса яхши-ку, дейсизми? Шошилманг, ўн минг биринчи имтихон учун, яъни хамир учидан патир эди. Кейингиларини биз билмаймиз.

Азизлар, кўрганингиздек, Жахон харитасига ўзгаришлар киритиш унча кийин иш бўлмай қолган. Агар сизнинг кўнглингизда ҳам шундай истак бўлса, ийманиб четда турманг. Чўнтакни қаппайтиринг-у отни суринг. Кани, олга!